

Не само цариградският, но и емигрантският печатъ се занимаваше съ църковния въпросъ. Дори създателътъ на революционния печатъ, Раковски, обръщаше въ своитѣ вестници („Българска Дневница“, „Дунавски Лебедъ“) особно внимание на църковната разпря. Отрицателното становище къмъ църковния въпросъ се засили въ емигрантския печатъ, следъ като излъзоха на сцената Каравеловитѣ и Ботйовитѣ вестници, и разочарованието, което се забелязваше дори у нѣкои цариградски срѣди и вестници („Македония“, „Напрѣдъкъ“ и др.) отъ не особно блѣскавитѣ успѣхи на българската кауза следъ създаването на Екзархията. Въпрѣки това, не може да се отрече фактътъ, че емигрантскиятъ печатъ изобщо не е отдавалъ особно голѣмо национално значение на църковната борба. За него независимата църква не може да донесе националното освобождение. Затова въ центъра на неговитѣ разисквания стоеше въпросътъ за политическото освобождение. Необходимо е, обаче, едно малко пояснение. Не може да се припише нито на единия печатъ изключително ограничаване въ рамкитѣ на църковнитѣ борби и пренебрегване на голѣмия въпросъ за политическото освобождение, нито пъкъ на другия — пълно посветяване на националнитѣ революционни движения и отричане каквато и да било полза и значение на духовната свобода. Имаше емигрантски и революционни вестници („Българска Дневница“, „Дунавски Лебедъ“, „Българска Пчела“), които се занимаваха съ църковния въпросъ не по-малко, отколкото съ националния, както и цариградски („Напрѣдъкъ“, „Вѣкъ“ и др.), които, въпрѣки преследванията на властта, се осмѣляваха да изтъкватъ нуждата отъ политически реформи, равноправие между българи и турци, гарантиране на народностни права и пр..

Успсредно съ разглеждането на църковната проблема се поставя на обсъждане и въпросътъ за българското политическо освобождение, съ сѣщото голѣмо усърдие и пламенностъ. Този въпросъ, обаче, се явява въ българския печатъ едва къмъ 60-тѣ години, когато кампанията за освобождение отъ веригитѣ на гръцката църква бѣ взела голѣми размѣри. Българскиятъ печатъ въ първитѣ години следъ явяването му бѣ единенъ, вървѣше въ унисонъ съ движението за духовно освобождение. Той още не издига гласъ за политическо освобождение смѣтайки българския народъ още не назрѣлъ за самостоятеленъ животъ. Той защитава становището, че отначало трѣбва да се работи за засилване на неговото национално съзнание и изобщо за повдигане културното му равнище и чакъ тогава да се пристѣпи къмъ борба за скъсяване веригитѣ на робството. Наистина, подготовката къмъ култивиране на политическо съзнание се чувствува още въ „Любословие“, което подигна въпроса за народността, — въ основата си единъ политически въпросъ. Българското племе трѣбвало да положи всички усилия да се оформи като